

## Ermeni Sorununun Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri

### The Effects of The Armenian Problem on Turkish And European Union Relations

*Oğuz Taner HACİFAZLIOĞLU\**

**Başvuru Tarihi:** 21.11.2024

**Kabul Tarihi:** 11.12.2024

**Makale Türü:** Araştırma Makalesi

#### Özet

Bu makalede Ermeni Sorununun, Türkiye ve AB ilişkilerini ne şekilde etkilediği anlatılmaktadır. Ermenilerin 1800-1915 yılları arasında İngiltere ve Rusya'nın kışkırtmasıyla Osmanlı Devleti'ne isyan ettikleri ve sivil katliamları yaptıkları bilinmektedir. Osmanlı Devleti de kendi halkının can güvenliğini sağlamak için bu 1915 yılında Tehcir Kanununu çıkarmış ve güvenli olarak bu halkı Suriye'ye göndermektedir. 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla birlikte, Ermenilere de azınlık statüsünde diğer ülkelerde yaşayan Türklerle eşit olacak şekilde siyasi, ekonomik ve kültürel haklar tanınmaktadır. Ermeniler 1965 yılından başlayarak Avrupa ülkelerinde, Türkiye aleyhinde faaliyetlerde bulunarak, 1973-1994 yılları arasında terör örgütü ASALA (Ermeni Davasını Savunma Komitesi)'yı kurarak Türk diplomatik misyonlarına yönelik terör saldırıları düzenlemektedirler. 21 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Ermenistan'ın devlet başkanlarının yaptıkları açıklamalarda 1915 Ermeni Tehcirinin "sözde Ermeni soykırımı" olarak tanınmasını, Türkiye'den toprak alınmasını ve Türkiye'nin Ermenistan yüksek miktarda tazminat ödemesini istemektedirler. Bu iddiaların, bilimsel bir temelinin olmadığı ve taraflı olduğu anlaşılmaktadır. AB üyesi olan ülkeler, sözde Ermeni Soykırımını tanımaktadır. Türkiye, bu sözde soykırımın tanınması konusunda Avrupa Birliğini sert bir dille eleştirmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Türkiye, Avrupa Birliği, Ermeni Sorunu, Ermenistan, Tehcir Kanunu.

---

\* Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, [oguz-taner@hotmail.com](mailto:oguz-taner@hotmail.com), ORCID: 0000-0002-2096-1680

## Abstract

In this article, it is explained how the Armenian Question affects the relations between Turkey and the EU. It is known that Armenians rebelled against the Ottoman Empire between 1800-1915 with the instigation of Britain and Russia and committed civilian massacres. The Ottoman Empire enacted the Deportation Law in 1915 to ensure the safety of its own people and sent these people to Syria safely. With the Lausanne Peace Treaty signed in 1923, Armenians are granted political, economic and cultural rights in a minority status on an equal basis with Turks living in other countries. Starting from 1965, Armenians have been carrying out activities against Turkey in European countries, and between 1973 and 1994, they have been organizing terrorist attacks against Turkish diplomatic missions by establishing the terrorist organization ASALA. In their statements, the presidents of Armenia, which gained its independence on September 21, 1991, demand that the 1915 Armenian deportation be recognized as the "so-called Armenian genocide", that territory be taken from Turkey and that Turkey pay a large amount of compensation to Armenia. It is understood that these claims are scientific, have no basis and are biased. EU member states recognize the so-called Armenian Genocide. Turkey harshly criticizes the European Union over the recognition of this so-called genocide.

**Keywords:** Turkey, European Union, Armenian Problem, Armenia, Law of Deportation

## Giriş

Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin içerisindeki Müslüman nüfusa yönelik saldırılarını 1915 yılında artırmaları ve Ermenilerin ileri gelenleriyle saldırıların durması için yaptığı müzakerelerden olumlu sonuç alamamasından dolayı Osmanlı Devleti 24 Nisan 1915 tarihinde Uluslararası Hukuk açısından meşru olan Tehcir (Göç) Kanununu çıkartarak Ermenileri güvenlik sorununu da çözmek doğrultusunda, Suriye'ye göç ettirilmiştir.

Ermeniler, 1973 yılında ASALA (Ermeni Davasını Savunma Komitesi) isimli terör örgütünü oluşturmuşlar ve Ermeni terör örgütü ASALA 1973 ve 1994 yılları arasında, Türkiye'nin Diplomatik misyonlarını hedef alan suikast ve bombalama eylemi gerçekleştirmişlerdir. Detayları makalede belirtildiği üzere, Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde AB'nin kurucu üyesi olan Fransa'nın, sözde "Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısını" Sol görüşteki politika gruplarının desteğiyle onaylaması hem Türkiye Fransız ilişkilerinde hem de AB üyeliğinde olumsuz etki oluşturmuştur. Avrupa Devletleri,

Osmanlı Devleti'nde azınlıklar sorununu günümüzde de "sözde Ermeni soykırımını" meselesini kullanarak Türkiye'nin AB üyeliğini askıya alarak içişlerine müdahale etmek istemektedirler.

Bu makalede, Avrupa Devletlerinin Ermeni sorununa karşı tutumu, Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakereleri tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği, Ermeni Sorununu Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde bir siyasi baskı aracı olarak kullanmaktadır. Bu konu, Türk Dış Politikasında en önemli sorundur. Bu makalede, farklı bakış açısıyla değerlendirerek literatüre katkı sağlayacaktır.

## **1915 Olayları ve Tehcir Kanunu**

### **1774-1915 Osmanlı Devleti'nde Ermeni Sorunu ve Tehcir Kanununu**

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasının ardından, Rusya'nın Osmanlı Devleti muhtevasında olan Gayrimüslimlerin hamisi olma isteğinden dolayı Osmanlı Devleti'nin iç siyasetine doğrudan müdahale etmiştir. Osmanlı Devleti ise, bu duruma egemenlik haklarının yok sayıldığı gerekçesiyle karşı çıkması nedeniyle 1853 yılında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Kırım Savaşı meydana gelmiştir. Bu savaşta Büyük Britanya İmparatorluğu ve Fransa ulusal çıkarlarının tehlikeye girmesinden endişe duymalarından dolayı, Osmanlı Devleti'ni askeri konularda savaşa direkt katılarak desteklemişlerdir. Bununla beraber, Osmanlı Devleti ilk dış borcunu Kırım Savaşı'nda Büyük Britanya İmparatorluğu'ndan almıştır. Kırım Savaşı, 30 Mart 1856'da Paris Barış Antlaşması ile sona ermiştir. Belirtelim ki, bu savaşın Osmanlı Devleti'nin iç politikasını doğrudan etkileyen sonucu 1856 yılında Büyük Britanya İmparatorluğunun tahakkümüyle Islahat Fermanı'nın ilan edilmesidir. Padişah, Islahat Fermanında herhangi bir din, dil, ırk ayrımı olmadan Hristiyan azınlığa bazı haklar verilmiştir (Şimşir, 2013, s.47). Azınlıklara verilen bu haklar Avrupa Devletleri'nin Osmanlı'nın içişlerine müdahale etmesine zemin hazırlamıştır. Islahat Fermanını ile Ermenilere yönelik yapılan hukuksal düzenlemelerin, üzerinden çok zaman geçmeden bağımsız bir devlet kurma isteği doğmuştur (Karpas, 2017, s.357).

1877-1878 yılında Osmanlı Rus Savaşı sonrasında 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nın imzalanmıştır. 1878 yılında toplanan Berlin Kongresinde de, Ermeni Sorununun artık ilk defa uluslararası bir sorun olarak kimlik kazandığı ve bu soruna Batılı Devletler tarafından Şark sorunu ismi verilmiştir. Ayrıca, bu devletler açısından Ermeni problemi, din temelli bir sorun olarak halen görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Padişahı olan II. Abdülhamid Ermeni sorununu belgelerle Avrupalı Devletleri düşüncelerinden vazgeçirmeye çalışmasına rağmen Ermeniler hakkındaki düşüncelerinden vazgeçmemişlerdir. (Şimşir, 2013, s.55) Ermeniler de Bulgarlar gibi şiddete

başvurarak ve batılı devletler tarafından da kendilerine sahip çıkılarak bağımsız bir ulus olacakları düşünerek 1880 yılından itibaren, Rusya ve Büyük Britanya İmparatorluğunun diplomatik ve askeri destekleriyle Osmanlı Devleti'nde bulunan sivil ve askeri hedefleri karşı silahlı terör eylemlerine ve halka yönelik kitlesel saldırılara başlamıştır. Bu terör saldırıları, Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan altı bölgeyi Ermenilerin hakimiyet alanına sokmak için 1887 senesinde Taşnak ve 1890 senesinde kurulan Hınçak isimli Ermeni terör örgütleri tarafından gerçekleştirilmiştir (Şimşir, 2013 s.55).

**Tablo 1.** 1914 yılında Osmanlı Devleti'nin Muhtevastındaki Ermeni Nüfusu

1914 Yılında Osmanlı Devleti'nin Toplam Nüfusu	18.520.016
Grogoryen Ermenilerin Nüfusu	1.161.169
Katolik Ermenilerin Nüfusu	67.838
Protestan Ermenilerin Nüfusu	65.844
Toplam Ermeni Nüfusu	1.294.851
Ermenilerin Bütün Nüfusa Oranı	%6.9

**Kaynak:** Şimşir, 2013, s.71

Görüldüğü üzere, Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin içerisinde Ermeni azınlığın nüfus oranı söylenildiği gibi yüksek değildir. Bu bilimsel verilere bakıldığında, siyasi bir karar olarak bir buçuk milyon Ermeni tehcire tabi tutulmamaktadır (Şimşir, 2013, s.71).

Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin içerisindeki Müslüman nüfusa yönelik saldırılarını 1915 yılında artırmışlar ve bu yüzden Osmanlı Devleti'nin, Ermenilerin ileri gelenleriyle saldırıların durması için yaptığı müzakerelerden olumlu sonuç alamamıştır. (Şimşir, 2013, s.288) Bu sebeptendir ki, Osmanlı Devleti 24 Nisan 1915 tarihinde Uluslararası Hukuk açısından meşru olan Tehcir (Göç) Kanununu çıkartarak Ermenileri güvenlik sorununu da çözmek doğrultusunda, Suriye'ye göç ettirmişlerdir (Şimşir, 2013, s.201-206).

Osmanlı Devleti ve içerisinde yer aldığı İttifak Devletlerinin Birinci Dünya Savaşını kaybetmesinden dolayı, Osmanlı Devleti'nin topraklarının 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması hükümleri doğrultusunda İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. (Hale, 2003, S.27) Bu ateşkes antlaşmasının maddeleri, 31 Ekim 1918 tarihinde uygulanmaya başlanarak Kafkasya'da, yer alan Türk askeri kuvvetlerinin bu bölgeyi boşaltması istenmiştir. Bir başka deyişle, Türk askeri kuvvetleri, Kars, Ardahan ve Batum şehirlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu antlaşmada, Ermenilerin durumuna ilişkin 24. madde bu biçimde açıklanmaktadır: “ *Vilayat-i Sittede(Altı Vilayette) iğtişaş zuhurunda mezkür vilayetlerin herhangi bir kısmının işgal hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler.*” Altı il, Ermeni azınlığın sınırları çok geniş olan Ermeni Devleti'nin kurmak hedefini destekleyen Van, Bitlis, Erzurum, Diyarbakır, Elazığ (Mamuretülaziz) ve Sivas olarak açıklanmıştır. Osmanlı Devleti ordusunun dağıtılmasından dolayı, Kars, Ardahan, Batum şehirlerinden geri çekilmenin yanı sıra, bu Vilayat-i Sitte şehirlerine İtilaf Devletlerinin askerlerinin kontrolüne girmiştir (Şimşir, 2013, s.305).

Türk halkı bu tarihten sonra, Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde örgütlenerek Kurtuluş savaşına başlamıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) açılmış ve 3 Aralık 1920 Tarihinde yeni TBMM Hükümeti ve Ermenistan arasında Gümrü Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın, TBMM Hükümetinin o tarihe kadar imzaladığı birinci uluslararası antlaşma olarak Türk Dış Politikası'nda büyük bir önemi bulunmaktadır (Şimşir, 2013, s.350).

1915 Ermeni Tehcirinde, sözde soykırım iddialarının gerçek dışı olduğunu 24 Haziran 1920 tarihinde bu dönemde ABD'nin Türkiye Yüksek Komiseri olan Mark Lambert Bristol'un yayımladığı uluslararası düzeyde kabul gören rapor göstermektedir. Amiral Bristol Raporu muhtevası şu şekilde açıklanmaktadır: “*Ermenilere yönelik yanlış haberlere kilise ve dünya basınının vermiş olduğu destekten duyduğu üzüntüyü belirtmiştir. Bristol, Piskopos J. H. Darlington ile yapmış oldukları görüşmeye ilişkin olarak söz konusu Piskoposun Maraş'ta Türklerin memleketlerini kurtarmak için nasıl geldiklerini ve sakinleri nasıl öldürdüklerine dair haberlere inanmış olduğunu görmüştür. Piskopos, İsviçre, Fransa, İngiltere ve ABD'deki gazetelerde söz konusu olayın yer aldığını belirtmiştir. Bristol bunu kabul etmekle birlikte meselenin yabancı basında yazıldığı gibi olmadığını,*

*bu gazetelere giden haber kaynağının aynı olduğunu ve yapılan incelemede bunun doğruluğunun bulunmadığını ifade etmiştir (KUZGUN , 2016, s.17). Anadolu'nun güneydoğusunda Fransızlarca desteklenen Ermeniler, 1920 yılında Maraş ve çevresinde katliamlara başlamışlardır. Mustafa Kemal'in talimatıyla durumla ilgili olarak protesto telgrafları Amerikan temsilciliğine çekilmiştir. Telgraflarda Ermenilerin Müslümanların ayaklarını bağlayıp baltayla öldürdükleri, erkekleri toplayarak yaktıkları, kadın ve çocukların kollarını yaktıkları ve yarı ölü hale getirdikleri belirtilmiştir. Bu telgraflar Bristol tarafından Washington'a bildirilmiştir. Ermeni katliamına yönelik yazılanların politik amaçlar için abartılmış olduğunu belirten Bristol, İskenderun'dan Kafkasya'ya uzanacak bağımsız Ermenistan devletinin kurulmasının altında yatan gerçeğin, Arap ülkelerinde İngilizlerin elde ettikleri avantajlara karşılık Fransa'nın elde etmek istedikleri olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle Ermenilere yapılan yardımlarda emperyal devletlerin Osmanlı topraklarında elde etmek istedikleri avantajların yattığını söyleyebiliriz.” (Kuzgun, 2016, s.17-18) .*

Ermeniler, Osmanlı Devletini Birinci Dünya Savaşına sokan ve Ermeni Tehciri Kanununu çıkaran İttihat ve Terakki (Gelişim ve İlerleme) Partisinin silahsız üst düzey devlet görevlilerini hedef alan siyasi amacı olan silahlı saldırılar gerçekleştirmiştir. İlk olay, İttihat ve Terakki Partisinin ikinci önemli ismi Talat Paşa'nın silahlı saldırı sonucu öldürülmesi olarak açıklanmıştır. Talat Paşa, Osmanlı Devleti'nin 1915 yılındaki Ermeni Tehciri sırasında, Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) daha sonra 1917 senesinde Sadrazam (Padişah'tan sonra en yetkili devlet adamı) görevinde bulunmuştur. 15 Mart 1921 tarihinde, Almanya'nın başkenti Berlin'de İran'da doğan ve adı Sogomon Tehlerian(Tehleriyan)'dır. İttihat ve Terakki Partisi'ni oluşturan lider kadrodaki isimlerden biri olan Talat Paşa'nın Osmanlı Devleti işgal edildikten sonra 2-3 Kasım 1918 tarihlerinde Almanya'ya ait olan bir denizaltıyla ülkeden ayrıldığı ve Berlin'de yaşadığı belirtilmektedir (Şimşir, 2013, s.355-356). İkinci olay, eski Osmanlı Sadrazam'ı Said Halim Paşa'nın 6 Aralık 1921 tarihinde İtalya'nın başkenti Roma Ermeni terörist Arshavir Shiragian tarafından uğradığı silahlı saldırıda öldürülmüştür. Üçüncü olay, Camal Azmi Bey ve Bahaddin Bey'in 17 Nisan 1922 tarihinde Almanya'nın Başkenti Berlin'de Ermeni teröristler tarafından öldürülmüşlerdir. Bahaddin Bey'in İttihat ve Terakki Partisi'nin Erzincan Bölgesinde Teşkilat-ı Mahsusa (İstihbarat) biriminin idarecisi olarak; Cemal Azmi Bey'in ise Trabzon ili Valisi olarak vazifeleri bulunmaktadır. Dördüncü olay, İttihat ve Terakki Partisi'nin üçüncü önemli ismi ve Osmanlı Donanmasından Sorumlu Devlet Bakanı olan Cemal Paşa'nın iki yardımcısıyla beraber, 21 Temmuz 1922 tarihinde Gürcistan'ın Tiflis şehrinde Ermeni teröristlerin düzenlediği suikast sonucu öldürülmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu suikastı düzenleyen teröristlerin kimlikleri belirlenememiştir. Cemal Paşa'nın Osmanlı Devleti işgal edildikten sonra, 2-3 Kasım 1918 tarihlerinde Almanya'ya ait olan bir denizaltıyla ülkeden ayrıldığı ve Rusya, Afganistan ve Kafkaslarda Türk direnişini örgütlemek için faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Ermeni

teröristler tarafından düzenlenen bu suikastların siyasi birer amacı bulunmaktadır. Buradaki temel amaçlar, Türk Kurtuluş Savaşı'nın dışarıda örgütlenmesini önlemek ve Osmanlı Devleti'nin bürokratik yapısını yok etmek şeklinde açıklanmaktadır. Osmanlı Devlet adamlarının bulunduğu yerlerin bilgilerinin, Batılı Devletlerin istihbarat servisleri tarafından Ermeni teröristleri verildiği iddia edilmektedir. Çünkü, bu dönemde Ermenilerin böyle bir istihbaratı toplayacak siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel gücü bulunmamaktadır (Şimşir, 2013, s.367).

Türk halkı, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmıştır. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşmasının içerisinde, Türkiye'deki Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıkların hakları Türk Devleti tarafından garanti alınmıştır. Bir başka anlatımla, Türklere yaşamsal hakları konusunda verilen hukuki güvencelerle eşit olacak şekildeki hukuki güvenceler, Türkiye'deki Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıklara verilmiştir (Şimşir, 2013, s.370).

1924-1973 yılları arasında, Ermenilerin Türkiye'deki sözde soykırım iddialarını Amerika ve Avrupa'da lobiler kurarak kabul ettirmeye yönelik faaliyette bulunmuşlardır (Şimşir, 2013, s.371). 1965 senesine gelindiğinde, Ermenilerin Ermeni Göçünün ellinci yılı olmasından dolayı başta ABD, Fransa ve SSCB olmak üzere çok sayıda Avrupa Devletinde Türkiye karşıtı lobi ve dernek faaliyetlerine başlanarak salt Amerika Birleşik Devletleri'nde, bin iki yüz sekiz organizasyonunun oluşturulması ve bu organizasyonların üniversitelere bildirimler göndermesi, protesto gösterileri yapılması şeklinde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu olaylar, Türkiye'nin Ermenilerle olan münasebetlerinde bir dönüm noktası olarak gösterilmiştir (Şimşir, 2013, s.373) Çünkü Ermeniler bu tarihten sonra, yaptıkları faaliyetlerde başarılı olamayınca aşamalı olarak terör saldırıları düzenlemek için örgütlenmiştir (KODAMAN, Aralık 2013, s.115).

## **Ermeni Sorununun Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**

### **Ermeni Terör Örgütü ASALA'nın Türk Diplomatik Misyonlarına Saldırması**

Ermeniler, 1973 yılında ASALA (Ermeni Davasını Savunma Komitesi) isimli terör örgütünü oluşturmuşlardır (Şimşir, 2013, s.373). Ermeni terör örgütü ASALA 1973 ve 1994 yılları arasında, Türkiye'nin Diplomatik misyonlarını hedef alan yirmi yedi suikast ve altı bombalama eylemi gerçekleştirerek saldırılarda, diplomatların aileleri de hedef almışlardır. Belirtelim ki, bu terör saldırılarının, Avrupa'daki ülkelerinde meydana geldiği ve Türkiye'nin Dış Politikası'nda AB ülkelerini koruma önlemi almamasından dolayı bu ülkeleri eleştirdiği ifade edilmektedir (Şimşir, 2013, s.201-204).

**Tablo 2.** Saldırıları ile ilgili bilgiler

Ülke	Saldırı Sayısı	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
Fransa	8	17	71
Yunanistan	3	4	-
Avusturya	3	3	-
İsviçre	3	1	2
Portekiz	2	4	2
Hollanda	2	2	-
İtalya	2	1	1
İspanya	1	2	-
Yugoslavya	1	1	1
Belçika	1	1	-
Bulgaristan	1	1	-
Danimarka	1	-	1

Kaynak: Şimşir, 2013, s.234

Görüldüğü üzere, AB üyesi olan veya AB üyesi olmayan devletlerde de, Türkiye'nin diplomatik misyonlarına yönelik terör saldırıları gerçekleştirmişlerdir. Ancak, ASALA tarafından yapılan terör saldırılarının çoğunlukla AET(Avrupa Ekonomik Topluluğu)üyesi olan devletlerden olan Fransa ve Yunanistan içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu terör eylemlerinde, en büyük sayının sekiz terör saldırısı, on yedi ölü, yetmiş bir yaralıyla Fransa içerisinde yaşandığı bilinmektedir. İkinci en büyük terör eylemlerinin ise, üç terör saldırısı, dört ölüyle Yunanistan olduğu tezahür edilmektedir. Üçüncü en büyük terör saldırılarının ise, üç terör saldırısı, üç ölüyle Avusturya'da gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Bu devletlerin Türk Dış Politikasında önemli bir konu olan Türkiye'nin AB üyeliği konusunda veto koydukları bilinmektedir (Şimşir, 2013, s.235).



### **Ermenistan'ın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye'nin Ermenistan'ı Tanınması**

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmıştır. (HALE, 2003, s.202) Ermenistan'ın, 21 Eylül 1991 tarihinde ulus devlet olduktan sonra Türkiye, Ermenistan'ı şartsız olarak tanımıştır. Ayrıca Türkiye elektrik probleminin bitmesi amacıyla Ermenistan Devleti'ne katkı sağlamıştır (Bağcı, 2018, s.254).

### **1999-2002 Arasında DSP, MHP, ANAP Koalisyon Hükümeti Zamanında Türk Dış Politikasında Türkiye, Ermenistan ve Avrupa Birliği İlişkileri**

Lüksemburg Zirvesinde açıklanan sonuçların üzerinden iki sene geçmesinin ardından, 1999 senesinin yaz ayında Türkiye ve Avrupa Birliği münasebetlerindeki gerginlik bitirilmiştir. Şöyle ki, Türkiye'de 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen yıkıcı yer sarsıntısı sonrasında, Türkiye'nin AB'ye üye olmasına şiddetle karşı çıkan Yunanistan Devletinin de bu siyasetinde dönüşüm yaşanarak Türkiye ve AB arasında müzakereler gerçekleşmiştir. Bu olayın sonucunda, Helsinki kentinde 1999 yılı aralık ayında oluşturulan AB Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısında Türkiye'ye adaylık konusunda teklifte bulunmuştur. Bu yıllarda, Bakanlar Konseyi Genel Sekreterliği ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın daha önce AB'nin geçmişinde hiç yapılmamış bir olayı gerçekleştirerek toplantı devam ederken Türkiye'ye gelerek müzakereler gerçekleştirmiş ve Türkiye Cumhuriyeti ile varılan uzlaşma neticesinde AB aday devlet olduğunu duyurmuştur. Bu toplantının netice metninde Türkiye Cumhuriyeti'nin AB'ye katılmak isteyen öteki devletlerle aynı koşullar içerisinde katılım sürecine eklenmiştir (Ülger, 2015, s.185).

Helsinki Zirvesi'nin neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin aday ülke olma hakkını elde etmesi gözlerin münasebetlerin ileriki yıllardaki durumuna ve görüşmelere odaklanmıştır. Komisyonun hazırladığı Gelişim Metinleri de hayati bir önemle izlenmiştir. 8 Kasım 2000 tarihinde ilan edilen AB Katılım Ortaklığı Metni, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB ölçütleriyle aynı doğrultuda hareket etmesi ve AB Kanunlarının sorumluluğunu alması amacıyla uygun görülen aktiviteleri gerçekleştirmesi doğrultusunda kısa ve orta süreklili ama gayeleri belirtmiştir. AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesiyle Türkiye Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilecek Avrupa Birliği'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne verilecek olan finansal desteği ana yerde birleştiren Çerçeve Yönetmelik Dokümanınının 2001 senesinin mart ayında

son halinin hazırlanmasından sonra Bakanlar Konseyince telakki edilmiştir. Bununla beraber, Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturduğu ve Katılım Ortaklığı Belgesi muhtevasında bulunan takaddümlerin maddi tedbirlerinin ne şekilde olacağı, yapılacak zamanların belirleneceğini açıklayan Ulusal Program 24 Mart 2001 tarihinde telakki edilmiştir (Ülger, 2015, s.185-186).

Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda bütün bu olumlu gelişmeler yaşanırken, AB Ermeni sorunu konusunda Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve askeri ve kültürel alanlardaki çıkarlarıyla çatışan bir dış politika anlayışını benimsemiştir. AB'nin kurucu üyesi olan Fransa'nın 8 Kasım 2000 tarihinde, Fransız Parlamentosunun sözde "Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısını" Sol görüşteki politika gruplarının desteğiyle "40 Hayır ve 164 Evet" gibi bir sonuçla onaylamıştır. Fransa'nın bu politikası, Avrupa Parlamentosu üzerinde de Türkiye'nin ulusal çıkarları konusunda olumsuz etki yapmıştır. Avrupa Parlamentosu 15 Kasım 2000 tarihinde sözde "Ermeni Soykırımı" olayının tanınacağını, Türkiye'ye TBMM'de bu konuyu telakki etmesi konusunda görüş bildirileceği, sonrasında da bu sorun hakkında Ermenistan'daki hükümetle müzakerelere başlamasının gerektiği yönünde duyuru yaparak AB'nin Birinci Türkiye İlerleme Belgesinde sözde "Ermeni Soykırımı" konusunda açıklamalar bulunmuştur. (Şimşir, 2013, s.397). Fransa Ulusal Meclisi, 10 Ocak 2001 tarihinde sözde olan yasa tasarısını onaylamıştır. Bu olay, Türkiye ve Fransa arasındaki siyasi ilişkilerde olumsuz etki yapmıştır. (Şimşir, 2013, s.398).

23 Temmuz 2001 tarihinde, dönemin İngiliz Büyükelçisi Timothy Jones 1915 ve 1916 yılları arasında yaşanan Ermeni göçü hadisesinin bir soykırım olmadığını açıklayarak bu olayların üzücü olaylar olduğunu ancak 1948 BM (Birleşmiş Milletler) Konvansiyonuna göre Soykırım kelimesinin hususi bir ifadesinin bulunduğu ve bu durumun 1915 yılındaki Ermeni Tehciriyle uyuşmadığını bir bildiriyle ilan etmiştir. Bu durum, Türkiye ve İngiltere arasındaki ilişkilerde olumlu etki yapmıştır. Görüldüğü üzere, Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerini direkt olarak etkilemektedir (Şimşir, 2013, s.402).

### **Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Türkiye, Ermenistan ve AB İlişkileri**

Ak Parti'nin 3 Kasım 2002 tarihinde Türkiye'de genel seçimlerde, seçmenlerin oyunun %35 ini alarak iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye'de Ak Parti ile birlikte koalisyon hükümetleri dönemi kapanmıştır. (Yetkin, 2004, s.88 ). 19.11.2002 ve 14.3.2003 tarihlerinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı görevini Yaşar Yakış ifa etmiştir. (<https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa>). 3 Aralık 2002 tarihinde, Avrupa Ermeni Federasyonunun AB üyesi olan on beş devlete Türkiye'nin aleyhine davranılması konusunda bir bildiri yayımlanmıştır. AB muhtevasında bulunan

yüz yirmi derneğin altına imza attığı bu bildiriye, 12 Aralık 2003 ve 13 Aralık 2003 tarihlerinde gerçekleştirilmesi planlanan Avrupa Birliği zirvelerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin üyelik için müzakere gününü belirlemek amacıyla tahakkümünü arttırdığı Türkiye'nin "soykırımcı" "saldırgan" ve "inkarcı" bir devlet olmasından dolayı bu Türkiye'nin müzakere günü isteğinin reddedilmesi istenmiştir. İfade edelim ki, bu yapılan çağrının diplomatik bir temeli bulunmamaktadır. Türkiye Ermenilerin bu iddiaların araştırılması için ortak bir uzman kurulunun kurulmasını isterken, Ermeni tarafı bu isteği kabul etmemiştir (Şimşir, 2013, s.408).

14.3.2003-28.8.2007 tarihleri arasındaki zaman diliminde Dışişleri Bakanlığı görevini Abdullah Gül yürütmüştür ( [https://www.mfa.gov.tr/\\_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa), 2.4.2022). En önemlisi, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yapmış olduğu aday ülke olma konusunda müracaat telakki edilerek müşterek bir antlaşma yapılması tavsiye edilmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde, Türkiye'de meydana gelen askeri darbeden sonra bu sürecin gecikmesine rağmen askeri yönetimin gitmesiyle birlikte ilişkiler tekrar oluşturmuştur. Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yasal altyapısını meydana getiren Ankara Antlaşmasının 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmasının ardından 1 Aralık 1964 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. Bakıldığında, bu süreç, uzun yıllar boyunca devam etmektedir. (Ülger, 2015, s.181-182). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasının temel koşulunun Kopenhag politik ölçütlerini gerçekleştirmesi olarak ifade edilmektedir. Bu konuda, başarılı sayıldığına dair belge temel olarak değerlendirildikten sonra adaylık başvurusu yapan Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin tam üyesi olma hususunda görüşmelere gerçekleşeceği veya gerçekleşmeyeceği hakkında görüş bildirilmiştir. Türkiye'nin, müzakereleri başlayacağı yönündeki olumlu görüş 17 Aralık 2004 tarihinde ilan edilmiştir. Üyelik görüşmelerinin gerçekleşmesinin ardından, bir sonraki ehemmiyeti olan aşamanın Müzakere Çerçeve Belgesinin katileşmesi olarak açıklanmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonun Türkiye Cumhuriyeti hususunda 29 Aralık 2004 tarihinde oluşturduğu Müzakere Çerçevesi planı katileşmiş ve sonrasında Türkiye'nin tam üyelik görüşmeleri gerçekleşmektedir (Ülger, 2015, s.193).

*“20. AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik istikşafı görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla irtibatlı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözümlenmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi,*

*uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecektir. AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararını not eder.”* (<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa> ).

Bu metinde komşularla iyi münasebetlerden çıkarılan sonuç, Türkiye'nin Yunanistan ile Ege Denizi'nde arasında olan anlaşmazlığın Adalet Divanı'na götürülerek Yunanistan'ın ulusal çıkarları yönünde bir çözüm bulunması ve sözde Ermeni soykırımının tanınarak Türkiye'nin toprak ve tazminat taleplerini kabul etmesi olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, Türkiye'nin Ermenistan ile kapalı olan hudut ticaret yasağını kaldırılması istenmektedir. AB Türkiye'yi bu konuda tahakküm altına almak için gayret göstermektedir (Şimşir, 2013, s.414).

Türkiye Cumhuriyeti'nin AB ile ilişkilerinde, son aşama olan tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin AB yolculuğunda yapılan görüşmelerin şekillenmesine yardımcı olacak Müzakere Çerçeve Belgesi şeklinde isimlendirilen dokümanla, Türkiye ve AB arasındaki tam üyelik görüşmelerinin sonraki zamanlarda hangi yöne gideceği kanıtlanmıştır. Türkiye açısından dokümanda bulunan “*Müzakerelerin ortak hedefi katılımdır*” koşulu önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tam üyelik amacını çarpıtmak, “*imtiyazlık ortaklık*” gayesine kanalize etmeyi isteyen teşebbüslerin de sonuç vermediğini göstermektedir (Ülger, 2015, s.194).

### **Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikasında Ermeni Sorununun Türkiye ve AB İlişkilerine Etkileri**

2 Ekim 2013 tarihinde bu dönemde Ermenistan Başkanlığı görevini yürüten Serj Sarkisyan Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde açıklamasında, Türkiye konusundaki olumsuz düşüncelerini kısaca şu şekilde ifade etmektedir: “*Türkiye, tüm uluslararası kural ve normlara aykırı olarak, Ermenistan'ı dünyaya bağlayan en kısa yolu yıllardan beri kapalı tutmaktadır. Bu bizi, modern bir devlet kurmak için insanüstü çaba harcamaya zorlamıştır.*” “*Soykırım sadece insanlığa karşı iğrenç bir suç değildir, aynı zamanda faşizmin ve hoşgörüsüzlüğün çarpıcı bir göstergesi ve yaşama hakkının ağır bir ihlalidir. İnsanlığa karşı korkunç suçları önlemenin en iyi yolu tarihin bu feci sayfalarını tartışmak ve geçmiş evrensel değerler ışığında değerlendirmektir.*” (Lütem, 2015, s.341).

2 Ekim 2013 tarihindeki olumsuz gelişmeye rağmen, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Bakanlar Komitesi zirvesinde Türkiye'yi temsil etmek için 12 Aralık 2013'te Ermenistan'ın başkenti Erivan'ı ziyaret etmiş, aynı zamanda Edward Nalbantyan'la iki devlet arasında problemlerin çözümü konusunda müzakereler yürütmüştür.

Bununla beraber, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, bu iyi düşünülen ve yapılan diplomatik hareketi Ermeni tarafında aynı şekilde karşılık bulmamıştır. Bu diplomatik ziyaretin öncesinde, dönemin Ermenistan Dışişleri Bakan Yardımcılığı görevini yürüten Şavars Koçaryan tarafından sözde soykırım müzesine gidilmiş, ve iki devlet arasındaki olumsuz münasebetlerin iyileştirilmesinin hudutları açılması şartına bağlanmış zirvenin olacağı binanın etrafında Türk heyetine aleyhine slogan atılmış, Sarkisyan gelen heyetle kural olarak görüşmesi gerekirken, Türk heyetiyle hiçbir şekilde görüşmemiştir. Bu duruma bakıldığında Ermenilerin uzlaşmacı olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. (Lütem, 2015, s.348).

Dönemin Ermenistan Başkanı Serj Sarkisyan'ın bu husustaki açıklamaları siyasi açıdan bir bütün olarak analiz edildiğinde, Ermenistan Devleti'nin Türkiye'yle münasebetler hususundaki temel hedefleri üç basamakta zuhur etmektedir. İlk basamakta, Ermenistan Devleti ve Türkiye arasında müzakereler devam ettirilerek politik münasebetlerin geliştirilmesi biçiminde anlatılmaktadır. Politik münasebetlerle beraber, iki devlet arasında aktif olmayan hudut kapısının tekrar aktif olmasının ardından iktisadi münasebetlerin tekrar arttırılması şeklinde ifade edilmektedir. İkinci basamakta, Türkiye'den sözde soykırım iddiasını tanınması talep edilmektedir. Türkiye'den Doğu Anadolu Bölgesinin Ermenistan toprakları sınırları içerisine alınmasını telakki etmesi şeklinde tezahür edilmektedir. Üçüncü basamakta, Ermenilerin Osmanlı Döneminde kalan mülklerin mülkiyetinin torunlarına kalan tekrar verilmesi ve Ermenistan'a çok yüksek bir miktarda tazminat ödenmesi şeklinde açıklanmaktadır. Fakat, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Ermenistan toprakları sınırları içerisine alınması nosyonunun hayata geçirilmesini sonraki jenerasyonların çabalarıyla gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu fikirlerinin tümünün, bilimsel, tarafsız yanlarının olmadığı görülmektedir. Çünkü, 1915 yılında çıkarılan Ermeni Tehciri (Göçü) Kanununun Uluslararası Hukuk açısından alınan ve devletlere tanınan hukuki bir niteliğinin bulunmaktadır. Ermeniler, 19. yüzyıldan itibaren ve 1914-1918 yılları arasında olan Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Devleti muhtevasında Anadolu'da yaşamakta olan sivil halkı hedef alan kitlesel katliamlara başlamaktadırlar. Osmanlı Devleti Ermenilerle yapılan müzakerelerin olumsuz sonuçlanmasından dolayı, halkın can ve mal emniyetini muhafaza etmek istemesi sebebiyle Tehcir Kanununu yayımlamış ve emniyetini sağlayarak bu halkı Suriye'ye göç ettirmektedir (Lütem, 2015, s.320).

Ekseriyette, 1915'te zuhur eden hadiseleri sözde soykırım olduğu düşüncesinde olan ve bu doğrultudaki düşünceleri bir çeşit aşağılamayla aynı değerlendiren dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü Ermenistan'ın başkenti Erivan'a davet ederek bu düşüncüyü telakki ettirmenin gayesi Cumhurbaşkanı'nın ve Türkiye Cumhuriyeti'ni aşağılama olarak açıklanmaktadır. Bunu da yapmaya, kimsenin gücünün yetmeyeceği bilinmektedir. Öteki taraftan, dönemin Ermenistan Başkanı Serj Sarkisyan'ın böyle bir siyasi amaçla hareket etmesi, bu dönemde

Başbakanlık görevini yürüten Recep Tayyip Erdoğan'ın Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşamını yitiren Ermenilerin torunlarına başsağlığı dilemesi yoluyla zuhur ettirmek istediği Ermeni açılımının ise, Ermenistan tarafından telakki edilmediğini göstermektedir. Belirtelim ki, Türkiye'nin Ermenistan ile sorunlarını çözmek istemesine karşın, Ermenistan Türkiye'yle aynı siyasi düşüncede bulunmamaktadır (Lütem, 2015, s.364).

İki ülkenin, uyguladıkları dış politika anlayışları dış siyaset anlayışlarının uzlaşma zemininden uzak olduğu belirtilmektedir. Bu sebeptendir ki Türkiye ve Ermenistan'ın ortak problemlerini bitirilmesinin en önemli koşulunun Ermeni Devleti'nin ve Diaspora'nın Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı üç yüzü yılı aşkın süredir nefret besleyen ve sürekli tek taraflı isteklerde bulunan anlayışından vazgeçmesi olarak açıklanmaktadır. Bununla beraber, iki yapının Türkiye'ye karşı bu anlayışının gelecek yıllarda değişmeyeceği düşünülmektedir. (Lütem, 2015, s.368).

**Tablo 3.** Bütün Ülkelerdeki Ermeni Nüfusu

Ülkeler	Ermeni Nüfusu
Rusya	1.980.000
ABD	1.540.000
Fransa	700.000
Gürcistan	249.000 (Salt Cavakh'ta 110.000)
İran	240.000
Lübnan	130.000
Suriye (İç savaş öncesi)	120.000
Arjantin	128.000
Türkiye	70.000
Kanada	57.0000

**Kaynak:** <https://www.stratejikortak.com/2019/11/dunyada-ermenilerin-en-fazla-yasadigi-10-ulke.html>, 31.3.2022)

Görüldüğü üzere, Ermeni nüfusu bütün dünyaya dağılmaktadır. Bu devletlerde, “ sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısı” konusunda Türkiye’nin ulusal çıkarlarıyla uygun olmayan kararlar çıkmaktadır. AB ülkelerinde Lobcilik faaliyetleri yoluyla Türkiye karşıtı söylemlerde ve eylemlerde bulunmaktadır. Türkiye’de ise, Ermeniler azınlık statüsünde bulunmaktadır. (<https://www.stratejikortak.com/2019/11/dunyada-ermenilerin-en-fazla-yasadigi-10-ülke.html,31.3.2022>) Birleşmiş Milletler “Azınlık” kavramını, bir devletin sınırları içerisinde, dil, din, etnisite, mezhep olarak çoğunluktan farklı olan, özellikleri sürdürme iradesi olan, de facto(fiili), de jure(hukuki) olarak haklar talep eden kendi arasında dayanışması olan grup şeklinde tanımlamaktadır. (Ülger, 6.4.2020 Kocaeli Üniversitesi Doktora Dersi)

### **Mevlüt Çavuşoğlu Dönemi Türk Dış Politikasında 2020-2022 Arası Türkiye ve Ermenistan İlişkilerinde Dağlık Karabağ Sorunu**

26 Şubat 1992 tarihinde ortaya çıkan, Dağlık Karabağ sorununun Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkileri bitmesine neden olmuştur. Karabağ konusunda, Ermenistan Azerbaycan’a yönelik saldırılarının arkasında Ermenistan’ın Rusya’ya siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda sağladığı destek bulunmaktadır. Çünkü Ermenilerin, bu bölgede Karabağ’a yönelik saldırılar düzenleyecek, siyasi, ekonomik ve askeri nüfuzları bulunmamaktadır. Ermenistan ekonomisinin çok kötü durumda olduğu ve bu ülkede insanların açlık sınırının altında yaşadığı açıklanmaktadır. Rusya’nın güvence vermesiyle Ermenistan’ın, Azerbaycan Ermenistan Sınır bölgesindeki bölgeye yönelik saldırı düzenlemesi kışkırtma Türkiye ve Azerbaycan’ı kışkırtma amacı taşımaktadır. Ermenilerin, daha önceden de Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki hududu izinsiz geçtikleri ifade edilmektedir. Bu konuda Rusya’nın diğer amacının da, Türkiye’ye Doğu Bölgesinde cephe açılarak Türkiye’nin bölgedeki siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel alanlardaki nüfuzunu kırarak bölgedeki bu alanlardaki hakimiyetini güçlendirmek şeklinde açıklanmaktadır. (<https://ilkha.com/roportaj/prof-dr-ulger-ermenistan-in-azerbaycan-a-yaptigi-saldirinin-arkasinda-rusya-var-131956>)

2020 senesinin Eylül’ünde, o zamana kadar iki devletin ilişkilerinde büyük bir olan bir konuda çok bir gelişme meydana gelmiştir. Dağlık Karabağ 27 Eylül 2020 tarihinde, Dağlık Karabağ bölgesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaş başlamış ve Türkiye, bu savaş sırasında Azerbaycan Devletine siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda çok büyük yardımlarda bulunmuştur. Ermenistan’ın, 9 Kasım 2020 tarihinde bu savaşı kaybettiği ilan edilmiştir. Bu sebeptendir ki, Ermenistan’ın Dağlık Karabağ’daki yedi yerleşim birimindeki işgalini bitirdiği açıklanmıştır. Dağlık Karabağ bölgesinde, Rus askeri kuvvetlerinin sulhu sağlamak amacıyla görevlendirmiştir. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59802160>.) Bununla birlikte, Dağlık Karabağ

Sorununda ABD, Rusya, Çin ve AB'nin Türkiye'yle ortak hareket ederek politikalarını şekillendirmeleri ihtiyacı doğmuştur. Çünkü, Türkiye'nin bu bölgede Osmanlıdan kalan mirası da bulunmaktadır. (<https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2021/03/11/prof-dr-irfan-kaya-ulger-bolgede-turkiyesiz-adim-atilamayacagini-tum-dunya-gordu>)

### **Mevlüt Çavuşoğlu Dönemi Türk Dış Politikasında 2020-2022 Arası Türkiye ve Ermenistan İlişkilerinin Düzeltilmesi Yönündeki Girişimler**

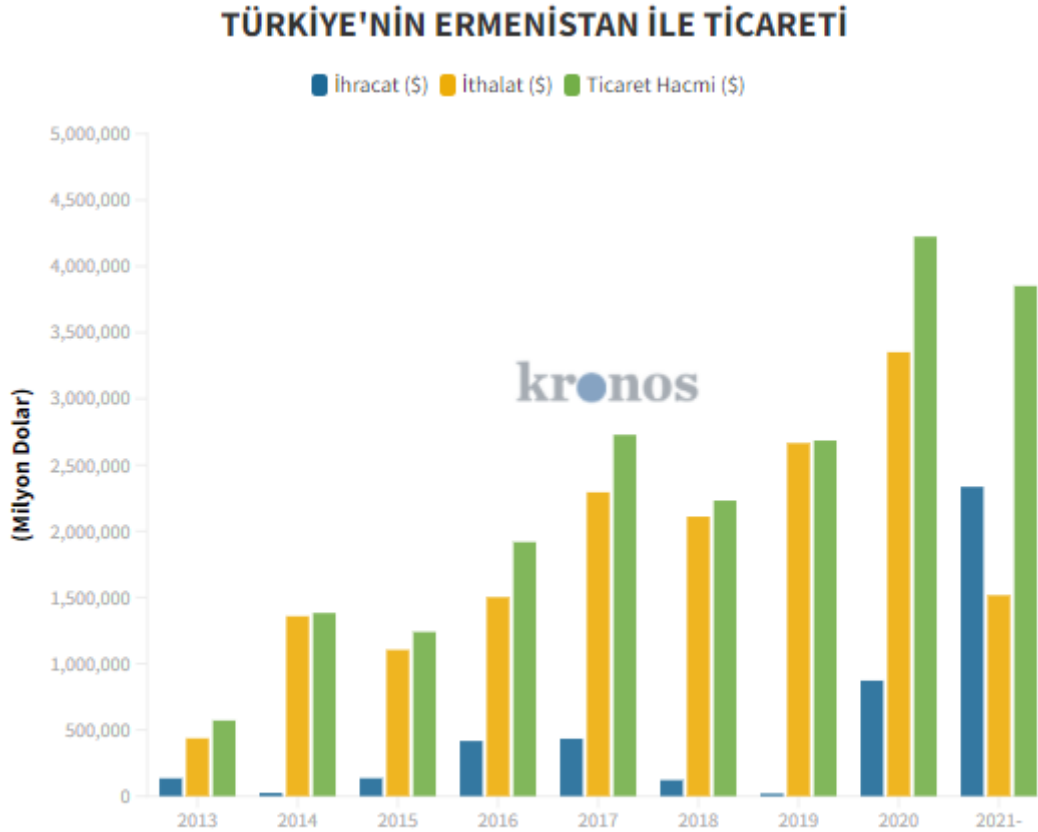
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2020 Aralık ayında “*Türkiye ve Ermenistan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılabilir. Aliyev ile de bu konuda mutabık kaldık*” şeklinde bu konu hakkındaki düşüncelerini ifade etmektedir. Bu olay, Azerbaycan'ın da Türkiye ve Ermenistan arasında iyi ilişkiler kurulmasına olumsuz bir tepki vermeyeceğini göstermektedir. 2021 yılının Aralık ayında, Türkiye ve Ermenistan'ın direkt olarak müzakerelere başlamak amacıyla iki tarafında bir kişiyi görevlendirdiği tezahür edilmektedir. Türkiye bu göreve Washington eski Büyükelçisi Serdar Kılıç'ı getirirken, Ermenistan'ın ise Meclis Başkan Yardımcısı Ruben Rubinyan'ı getirmektedir. Türkiye ve Ermenistan'ın politik, iktisadi ve savunma sahalarda ortak çıkarları bulunmaktadır. Politika alanında ulusal çıkar olarak Türkiye'nin AB üyeliğinde bu ülkeyle siyasi, ekonomik, askeri alanlarda olan ilişkilerinin düzeltilmesi istenmektedir. Ekonomik olarak, Ermenistan fakir bir ülke olduğundan, Türkiye'yle sınır ticareti yapmak zorunda kalmaktadır. Askeri olarak, ABD ise, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin kötü olması durumunda Rusya'nın Kafkasya'daki hakimiyet alanının artacağını ifade etmektedir. Türkiye ve Ermenistan arasındaki sorun küresel bir boyut taşımaktadır. Kafkasya'da Türkiye'yle birlikte AB ve ABD'nin de ulusal çıkarları bulunmaktadır. En önemlisi, Türkiye'nin yardımı olmadan, bu devletlerin de muhtevasında yer aldığı diğer devletlerde Rusya'ya karşı ulusal çıkarlarını koruyamamaktadırlar. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59802160>)

Günümüzde, Nahcivan üzerinde Türkiye ve Azerbaycan arasında bir yolun yapılması, Dağlık Karabağ'da Türk ve Rus ordusunun beraber vazife de bulunması, şeklindeki hususlarda Ermenistan ile problemler sürmektedir. Fakat sayılan problemlerin, Dağlık Karabağ Sorunu ve Azerbaycan'ın bu konuyu kabul etmemesi biçimindeki büyük sorunlar olarak değerlendirilmekle birlikte, iki devletin siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki sorunlarını bitirilmesine mâni olmamaktadır. Şu anda görüşülme bile, Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkileri etkileyecek en temel hususun 1915 olayları olduğu bilinmektedir. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59802160>) )



Belçika'nın başkenti Brüksel'de 6 Nisan 2022 tarihinde Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Devlet Başkanı Paşinyan'ın arasında Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Charles Michel'in moderatörlüğünde yapılan görüşmede, Azerbaycan ve Ermenistan'ın arasındaki sorunları çözülmesi amaçlanmıştır. Çünkü, Rusya ve AB ülkeleri arasında, tansiyon günden güne yükselirken, Rusya'ya yönelik uygulanan ambargolar da kaygıyı arttırmıştır. Bu durum, Rusya Federasyonu'nun Kafkasya bölgesindeki nüfuz alanındaki şeklindeki kuşkulu fikri güçlendirmiştir. Bu durum iki devletin arasındaki barış antlaşması için yapılan görüşmeleri hızlandırmış ve bu olayın, Türkiye ve Ermenistan arasındaki sorunların çözümüne de olumlu yönde katkı yapacağı değerlendirilmiştir. AB bu sorunun çözülerek, Rusya'nın bölgedeki nüfuzunun düşmesini istemektedir. ([https://bizim.media/az/siyaset/68768/?fbclid=IwAR3sTieg-5BJtklvOmcbVEcS-jFtVv4\\_zA2x0ajJ0ht5V50uT9pqeooUIg](https://bizim.media/az/siyaset/68768/?fbclid=IwAR3sTieg-5BJtklvOmcbVEcS-jFtVv4_zA2x0ajJ0ht5V50uT9pqeooUIg))

**Şekil 1.** Türkiye'nin Ermenistan ile Ticareti



Kaynak: TÜİK (2021 yılı Ocak-Aralık aylarını kapsar)

(<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>)

Görüldüğü üzere, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) datalarına bakıldığında, minimum oranda ekonomik münasebetlerini devam ettiren Türkiye ve Ermenistan'ın ithalat ihracat farkının 2013

senesinde beş yüz yetmiş bir bin dolar düzeyine ulaşmaktadır. Türkiye ve Ermenistan'ın ithalat ve ihracat farkı İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2020 yılındaki datalarla beraber, sekiz senede en büyük düzeye erişmektedir. 2020 senesindeki verilerle birlikte son 8 yıldaki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu devletler arasındaki ithalat ihracat farkı sekiz senede aşamalı olarak, beş yüz yetmiş bir bin dolar; bir nokta dört milyon dolar; bir nokta iki milyon dolar; bir nokta dokuz milyon dolar; iki nokta yedi milyon dolar; iki nokta iki milyon dolar; iki nokta yedi milyon dolar; dört nokta iki milyon dolar; 2021 senesinde de üç nokta sekiz milyon dolar düzeyine erişmektedir. Görüldüğü üzere, Siyasi ilişkilerin düzeltilmesine yönelik adımlar atılmasından dolayı, iki ülke arasındaki, ithalat ve ihracat farkında eskiye oranla bazı önemli değişiklikler olmaktadır. Bu ticaretin Türkiye üzerinden AB ülkelerine gönderileceği belirtilmektedir. (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>)

## Sonuç

Ermeniler, bağımsız bir devlet kurma isteğiyle Osmanlı Devleti'nin içerisindeki Müslüman nüfusa yönelik saldırımı 1915 yılında artırmışlardır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin, Ermenilerin ileri gelenleriyle saldırıların durması için müzakereler yapmış ve olumlu sonuç alınamamasından dolayı Osmanlı Devleti 24 Nisan 1915 tarihinde Uluslararası Hukuk açısından meşru olan Tehcir(Göç) Kanununu çıkartarak Ermenileri Suriye'ye göç ettirmişlerdir. Belirtelim ki, tehcir Osmanlı Devleti'nin savaş döneminde ülkesinin güvenliğini sağlamak ve iç karışıklığı önlemek için alınan bir tedbirdir. Bu sayede Ermenilerin isyanları önlenmiştir. Ayrıca Ermenileri savaştan uzak güvenli bölgelere yerleştirilmişlerdir.

Ermeniler, 1973 yılında ASALA (Ermeni Davasını Savunma Komitesi) isimli terör örgütünü oluşturmuşlar. 1973 ve 1994 yılları arasında Ermeni terör örgütü ASALA, Türkiye'nin Diplomatik misyonlarını hedef alan suikast ve bombalı saldırı gerçekleştirmişler. Bu saldırılarının Avrupa ülkelerinde meydana geldiği bu nedenle dış politikamızda AB ülkelerini koruma önlemi almaması eleştirilmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda gelişmeler yaşanırken AB, Ermeni sorunu konusunda Türkiye'nin siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel alanlardaki çıkarlarıyla çatışan bir dış politika anlayışını benimsemiştir. AB, Türkiye'nin üyelik başvurusunun kabul edilmesi için "Sözde Ermeni soykırımı" tanınmasını, toprak ve tazminat taleplerini kabul etmesini, Ermenistan ile kapalı olan hudut ticaret yasağını kaldırılması isteyerek Türkiye'yi tahakküm altına almak için gayret göstermişlerdir. Gerçekleşen bu durum karşısında, Türkiye, siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel

alanlarda ulusal çıkarlarını korumak için taviz vermemiştir. Görüldüğü üzere, AB'nin bu tavrı Türkiye'nin ulusal çıkarlarına zarar vermesinden dolayı AB ile ulusal çıkarları çatışmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar Avrupa devletleri, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Ermeni sorununu kullanmaktadır. Bir başka deyişle, bu devletler kendi menfaatleri doğrultusunda Türkiye'nin içişlerine yön vermek istemektedirler. Diplomatik ve ekonomik baskılarla “sözde Ermeni Soykırımı” kabul ettirilerek sınırlarımızın açılması isteğini kabul etmek mümkün değildir.

Bir bütün halinde değerlendirildiğinde, Osmanlı Devleti, tehcir kararıyla siyasal ve idari gücünü, milli egemenliğini korumak için kullanmıştır. Meşru amaçları bünyesinde barındıran yasal bir zemin üzerinde olan tehcir kararının “sözde Ermeni soykırımı” olarak nitelendirilmesi kesinlikle reddedilmelidir. Başka bir anlatımla, meşru savunma ve egemenlik hakkını kullanan Türkiye'nin içişlerine müdahale etmek isteyen devletlerin, pek çok Ermeni soykırımının olmadığına dair resmi belgeler ve bağımsız araştırmalara rağmen Türkiye'ye “Sözde Ermeni soykırımı” dayatması müdahaleci bir tutumdan ibarettir. Türkiye'nin uluslararası baskılara rağmen ulusal menfaatlerini ihlal edecek bir davranışı mümkün değildir.

## Kaynakça

Balcı, A. (2018, Ekim). *Türkiye dış politikası: İlkeler, aktörler ve uygulamalar*. Alfa Yayınları.

BBC Türkçe. (2021). Türkiye haberleri. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59802160>

Bizim Media. (2021). Erişim adresi: [https://bizim.media/az/siyaset/68768/?fbclid=IwAR3sTieg-5BJtklvOmcbVEcS-jFtVv4\\_zA2x0ajJ0ht5V50uT9pqeoUIg](https://bizim.media/az/siyaset/68768/?fbclid=IwAR3sTieg-5BJtklvOmcbVEcS-jFtVv4_zA2x0ajJ0ht5V50uT9pqeoUIg)

Hale, W. (2003). *Türk dış politikası 1774-2000*. Mozaik Kitabevi; Mart Matbaası.

Karpat, K. H. (2017). *Türk dış politikası tarihi*. Timaş Yayınları.

Kodaman, T. (2013, Aralık). Ermeni açılımı ve Türk dünyası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 111-122.

Kuzgun, M. (2016). Türk Amerikan ilişkilerinde Ermeni meselesi: Amiral Bristol örneği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 17-18.

- Lütem, Ö. E. (2015). Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin güncel durumu. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 50, 231-373.
- Stratejik Ortak. (2019). Dünyada Ermenilerin en fazla yaşadığı 10 ülke. Erişim adresi: <https://www.stratejikortak.com/2019/11/dunyada-ermenilerin-en-fazla-yasadigi-10-ulke.html>
- Şimşir, B. N. (2013, Nisan). *Ermeni meselesi 1774-2005* (6. baskı). Bilgi Kitabevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). Dış ticaret verileri. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>
- Ülger, İ. K. (2015, Nisan). *Avrupa Birliği rehberi* (2. baskı). Umuttepe Yayınları.
- Ülger, İ. K. (2020, Nisan). Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler doktora dersi.
- Ülger, İ. K. (2020, 18 Temmuz). Prof. Dr. Ülger: Ermenistan'ın Azerbaycan'a yaptığı saldırının arkasında Rusya var. İlke Haber Ajansı. Erişim adresi: <https://ilkha.com/roportaj/prof-dr-ulger-ermenistan-in-azerbaycan-a-yaptigi-saldirinin-arkasinda-rusya-var-131956>
- Ülger, İ. K. (2021, 11 Mart). Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger: Bölgede Türkiyesiz adım atılamayacağını tüm dünya gördü. A Haber. Erişim adresi: <https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2021/03/11/prof-dr-irfan-kaya-ulger-bolgede-turkiyesiz-adim-atilamayacagini-tum-dunya-gordu>
- Yetkin, M. (2004). *Tezkere krizinin gerçek öyküsü*. Remzi Kitabevi.